

УДК 631.1151: 631.155.2:658.8

**РОЛЬ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У
ФОРМУВАННІ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.**

**Т.І.Яворська, декан економічного факультету, к.е.н., доцент
кафедри економіки підприємств Таврійської державної агротехнічної
академії.**

Анотація. Визначена роль особистих селянських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції в Запорізькій області та формуванні її пропозиції на регіональному ринку.

Постановка проблеми. За роки реформи в аграрному секторі економіки України відбулися суттєві структурні зрушення, внаслідок яких роль особистих селянських господарств суттєво змінилася. В умовах економічної нестабільності вони набули важливого економічного та соціального значення, оскільки перетворилися у найважливішу складову способу життя селян, їх зайнятості, основне джерело формування сімейного бюджету та підтримки продовольчої безпеки в Україні. У цьому контексті важливим є дослідження ролі особистих селянських господарств у формуванні регіонального ринку сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місце і значення особистих селянських господарств розглядалися у наукових працях відомих економістів-аграрників: Березівського П.С., Макаренка П.М., Месель-Веселяка В.Я., Прокопи І.В., Шпичака О.М. та інших. Аналіз останніх публікацій показує, що не існує єдиної думки щодо їх подальшої ролі, особливо у формуванні ринків сільськогосподарської продукції.

Ціль роботи. На нашу думку, необхідно поглибити та розширити дослідження щодо діяльності та перспектив розвитку особистих селянських господарств на регіональному ринку сільськогосподарської продукції і в першу чергу за такими напрямками: визначити власну позицію щодо перспектив функціонування особистих селянських господарств на регіональному рівні; виявити місце особистих селянських господарств у виробництві валової продукції та відповідно формуванні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Існує декілька точок зору щодо функціонування особистих селянських господарств. Перша точка зору полягає в тому, що особисті селянські господарства вважаються перспективною формою господарювання, здатною вирішити продовольчу безпеку України та забезпечити сільських жителів роботою. Інша позиція зводиться до того, що не варто робити ставку на особисті селянські господарства, тому що цій формі господарювання властиві самоексплуатація та можливість існування навіть при збитковості виробництва, напружений режим роботи, натуральний спосіб виробництва. Крім того, перспектива вступу України до Світової організації торгівлі підвищує вимоги до якості продукції, яка виробляється в цих господарствах, а також вимагає відповідності її міжнародним стандартам. Тому дана форма господарювання не може бути базовою для виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, введення організаційних та маркетингових інновацій, залучення новітніх технологій, розвитку підприємництва.

Ще одна група науковців розглядає зростання ролі особистих селянських господарств в сучасних умовах як тимчасове явище, що є наслідком кризи, в якій опинився аграрний сектор. Подальші перспективи їх розвитку вони пов'язують із створенням дрібних, бізнесових структур шляхом перетворення особистих селянських господарств у господарства фермерського типу та посиленням інтеграційних процесів між ними.

Наша точка зору частково збігається з останньою позицією науковців. Доповнити її важливо було б тим, що особисті селянські господарства як форма господарювання на території нашої країни будуть існувати завжди, принаймі в далекій перспективі. Звичайно, з часом буде змінюватися їх соціально-економічна роль, особливо в межах різних регіонів країни. Тому актуальним є виявлення регіональних особливостей, перспектив розвитку та ролі особистих селянських господарств у формуванні ринку сільськогосподарської продукції.

В Запорізькій області за час проведення аграрної реформи відбулися зміни в розвитку особистих селянських господарств. При цьому кількість господарств населення за 1990-2005рр. змінилась несуттєво. За даними обласного управління статистики, на кінець 2005 р. їх нараховувалося близько 374 тис., що на 54 тис. більше порівняно з 1990 роком. Розширення економічного потенціалу особистих селянських господарств відбулося, насамперед, за рахунок збільшення площі сільськогосподарських угідь. За період 1990-2005 років питома вага сільськогосподарських угідь, які були в користуванні особистих селянських господарств збільшилася з 8,9 % до 29,2 відсотка. Такі зміни відбулися внаслідок розпаювання землі реформованих КСП в результаті якого 290тис. селян набули права на земельну частку (пай). Середній розмір земельних ділянок в господарствах населення в розрахунку на одного землекористувача збільшився з 0,38га в 1990р. до 1,2 га в 2005р. Проведене розпаювання земель сприяло збільшенню площі землекористування особистими селянськими господарствами. В 2005р. площа сільськогосподарських угідь порівняно із 1990 р, збільшилась в 3,07 рази. Однак, розширення землекористування в господарствах населення суттєво не вплинуло на обсяги виробництва валової продукції (табл. 1).

Таблиця 1.

Землекористування та виробництво валової продукції особистими селянськими господарствами Запорізької області.

Рік	Площа с.-г. угідь		Виробництво валової продукції*		У тому числі			
	тис. га	у % до 1990р.	млн. грн..	питома вага, **%	рослинництво		тваринництво	
					млн. грн..	питома вага, **%	млн. грн..	питома вага, **%
1990	141,8	100,0	-	-	-	-	-	-
1995	254,7	187,1	1398,8	50,7	712,3	46,8	685,5	55,5
2000	288,3	203,3	1268,7	64,7	601,0	61,0	667,7	68,4
2002	316,9	223,5	1390,8	67,1	764,1	64,1	626,7	71,4
2004	352,8	248,8	1254,5	64,4	625,5	59,8	629,0	69,6
2005	434,9	306,7	1358,7	67,3	691,4	64,1	667,3	71,0

* валова продукція оцінена в порівняльних цінах 2000р.

** питома вага ОСГ у загальному виробництві продукції сільського господарства.

Проте зросла питома вага господарств населення у виробництві валової продукції - з 50,7% у 1995р. до 67,3% у 2005р. При цьому частка особистих селянських господарств у валовому виробництві продукції тваринництва у 2005р. зросла порівняно з 1995 роком на 15,5 %, продукції рослинництва - на 17,3 відсотка. Про нестабільність діяльності особистих селянських господарств свідчать обсяги виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції (табл. 2). В 2005р. порівняно з 2003р. відбулося збільшення виробництва зернових і плодів відповідно у 1,9 та 1,4 рази. У виробництві картоплі та овочів спостерігається зниження - на 22% та 13 % відповідно.

Важливе місце у виробництві сільськогосподарської продукції займає тваринництво. Питома вага особистих селянських господарств у виробництві молока в 2005р. становила 74% проти 71,4% у 2003році. На 9,3% збільшилось виробництво яєць, хоча їх питома вага у господарствах всіх категорій знизилася з 85,0% у 2003р. до 66,4% у 2005р. Це відбулося за рахунок збільшення виробництва яєць в аграрних підприємствах. Виробництво м'яса (у забійній вазі) та вовни за аналізований період

знизилося відповідно на 15 % та 30 відсотків. Можна зробити висновок, що особисті селянські господарства, незважаючи на нестабільність їх розвитку, є основними виробниками сільськогосподарської продукції в області, і відповідно формують її пропозицію на ринку. У 2005р. ними було вироблено 97,7% картоплі, 95,5 % овочів, 87,5 % плодів і ягід, 66,2 % м'яса, 74,0 % молока, 66,4 % яєць та 76,2 % вовни від загального виробництва відповідних видів продукції в регіоні.

Таблиця 2.

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах Запорізької області.

Вид продукції	2003р.		2004р.		2005р.		2005р. у % до 2003р.
	тис. т	Питома вага у загальному виробництві, %	тис. т	Питома вага у загальному виробництві, %	тис. т	Питома вага у загальному виробництві, %	
Зерно	137,0	19,0	208,5	25,1	257,1	29,0	188,1
Картопля	1032,9	97,0	767,0	97,4	804,1	97,7	78,0
Овочі	179,6	92,3	138,9	93,7	155,7	95,5	87,0
Цукрові буряки	19,2	4,9	61,6	13,2	126,0	27,4	У 6,6 рази
Плоди і ягоди	20,4	84,6	17,1	89,1	28,1	87,5	138,0
М'ясо всіх видів (у забійній вазі)	41,8	65,7	33,7	66,5	35,4	66,2	85,0
Молоко	470,3	71,7	470,3	70,7	513,3	74,0	109,1
Яйця млн.. шт..	230,1	85,0	241,5	76,2	251,7	66,4	109,3
Вовна, т.	23,0	79,3	15,0	75,0	16,0	76,2	70,0

Висновки. В Запорізькій області основними виробниками продукції сільського господарства є особисті селянські господарства, а, отже, вони відіграють основну роль у формуванні її пропозиції на ринку. При цьому особисті селянські господарства характеризуються нестабільністю свого розвитку, що пояснюється недостатнім матеріально-технічним та інвестиційним їх забезпеченням, відсутністю ефективної системи закупівлі,

зберігання та реалізації виробленої продукції, неможливістю залучення кредитних ресурсів, відсутністю розвинутої ринкової інфраструктури тощо. Одним із основних завдань щодо сприяння їх розвитку, на нашу думку, є створення обслуговуючих кооперативів при сільських громадах, особливо таких їх форм як заготівельно-збутові, переробні, постачальницькі, сервісні, розширення мережі закупівельних пунктів, надання інформаційно-консультаційних послуг тощо.

Література.

Закон України “Про особисте селянське господарство “ ,Урядовий кур’єр , №106, 11 червня 2003 року.